

آموزه های حمایتی از زنان در اندیشه اسلامی

مریم مهدوی

چکیده

از مهم ترین مسائل در قرآن و اسلام توجه به حقوق زن است در این پژوهش با روش توصیفی – تحلیلی و با استناد به منابع کتابخانه ای به بررسی این می پردازیم که ابعاد حمایت قانونی از زن در آموزه های اسلامی کدام اند؟ و اسلام چه راهکارهایی برای حمایت زن در نظر گرفته است؟ نتایج حاکی از آن است که در اسلام برای زنان قوانین و حقوقی در نظر گرفته شده است که شامل حقوق عمومی و حقوق خصوصی یا اجتماعی و فردی و مالی و غیر مالی قائل است که باعث می شود که تمام حقوق زن محفوظ مانده و طبق قوانین قرآن و شرع و اسلام و قوانین حقوق مدنی ایران دارای حقوق بوده که تخطی از حقوق برای زن منجر به از جمله حقوق در نظر گرفته شده برای حمایت از زن حقوق فردی شامل حق مالکیت، حق اشتغال، حق و هم در آیات و هم در قانون مدنی از این حقوق زن دفاع شده و به رعایت آن ها تأکید شده است.

کلمات کلیدی: ابعاد، حمایت قانونی، زن، آموزه های اسلامی.

مقدمه

معاشرت با نیکی، یعنی رفتاری طبق دستور خدا و ادای حقوق زنان در تأمین نیازها و نیکوگفتاری و نیکورفتاری با آنان باید باشد طبق این امر معروف یعنی نزدن، حرف زشت نزدن، گشاده رویی در برابر آن ها معروف و حسن معاشرت در برابر زنان تنها قانون عام اسلامی در مجموع روابط با زنان است. قرآن کریم در آیات متعددی آزادی کامل زنان را همدوش مردان با توجه به استعدادهای خدادادی هر دو تصریح می کند و در آیه ۳۵ سوره احزاب می فرماید: «إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا» مردان مسلمان و زنان مسلمان، مردان با ایمان و زنان با ایمان، مردان مطیع فرمان خدا و زنانی که از فرمان خدا اطاعت می کنند، مردان راست گو و زنان راست گو، مردان صابر و شکیبا و زنان صابر و شکیبا، مردان باخشوع و زنان باخشوع، مردان انفاق گر و زنان انفاق کننده، مردان روزه دار و زنانی که روزه می گیرند، مردانی که دامن خود را از آلودگی به بی عفتی حفظ می کنند و زنانی که پاک دامنند و مردانی که بسیار به یاد خدا هستند و زنانی که بسیار یاد خدا می کنند، خداوند برای همه آن ها مغفرت و پاداش عظیمی فراهم ساخته است «آیه بر این است که زن و مرد به طو مساوی مسلمان و مؤمن محسوب می شوند و در همه چیز حق انتخاب مذهب و آزادی کامل و رشد فکری و همه چیز مساوی هستند و این نشان از اهمیت اسلام برای زن و قائل شدن به حقوق مساوی با مرد است. اصل مساوات اولین حقوق عامی است که قرآن برای زن و مرد اقتضا کرده و در میان آن ها تفاوتی قائل نبوده و اسلام اصل حاکم همان مساوات زن و مرد است که قاعده اقتضا می کند به حکم انسان بودن میان آن ها تفاوتی نباشد و اصل مساوات بر آن ها حکومت می کند. اسلام حقوق اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، قضائی و دیگر حقوق زن را که در طی تاریخ سنت ها و آداب و رسوم اجتماعی آن را خاص مرد می داند به وی بازگردانیده و مساوات و تعادل به هم خورده را برقرار کرده است بررسی امور مربوط به حمایت قانونی زن از آن جهت ضرورت دارد که حقوق زن را در تمام جهات، از جمله مشارکت مدنی وی، با رعایت موازین اسلامی تضمین نماید و زمینه های مساعد را برای رشد شخصیت زن و احیای حقوق مادی و معنوی او ایجاد کند پژوهش های زیادی درباره زن و حق زن انجام گرفته من جمله کتاب

نگاهی به حقوق زن در اسلام اما در هیچ کدام از پژوهش ها به ابعاد قانونی و حمایتی زن اشاره نشده است. در این پژوهش به بررسی ابعاد و راهکار قانونی حمایت زن با تأکید بر آموزه های اسلام هستیم.

آشنایی با مفاهیم

حمایت

نگهبانی، پناه، دستگیری و حفاظیت و یاری و نصرت و اعانت و تقویت.^۱
دفاع کردن، پناه دادن و دستگیری کردن و یاری دادن، اعانت، تقویت، هواداری، طرفداری، نگاهداشت.^۲

ابعاد و راهکار حمایت زنان

در اسلام برای حقوق زن راهکارها و مصادیقی در نظر گرفته شده است که در ذیل به بررسی این حقوق و مصادیق را مورد بررسی قرار می دهیم.

۱. مالکیت زن

از جمله ابعادی که در اسلام برای زن قائل شده است در نظر گرفته شده است حق مالکیت زن است زن برخلاف زنان اروپایی در اسلام برای تملک و تصرف و تمتع در اموالش طبق آیه «لِلرَّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ؛ مردان نصیبی از آن چه به دست می آورند دارند و زنان نیز نصیبی و نباید حقوق هیچ یک پایمال گردد.^۳

«نصیب» به معنی حظّ و مقدار^۴

و «اکتساب» نیز به معنای به دست آوردن است. این عبارت، هم کوشش های اختیاری آدمی و هم آنچه را انسان به واسطه ساختار ساختمان طبیعی اش می تواند به دست آورد، دربرمی گیرد.^۵

منظور، بهره هر یک از زن و مرد در فعالیت های اقتصادی است.^۶

آیه نشانگر استقلال هر یک از آنان در دارایی و منافع اقتصادی شان است.^۷

^۱ فرهنگ نفیسی، ج ۲، ص ۱۲۷۹.

^۲ لغت نامه دهخدا، ج ۱، ص ۱۰۴۵.

^۳ نساء (۴)، آیه ۳۱.

^۴ ابن عاشور، التحریر و التنویر، ج ۴، ص ۱۰۷.

^۵ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۴۰۵.

^۶ التبیان، ج ۳، ص ۱۸۵.

^۷ هاشمی رفسنجانی، تفسیر راهنما، ج ۳، ص ۳۵۹.

از امتیازات اسلام برای حقوق و حق زن تسلط بر اداره اموال و داری خودش است این حقوق در بسیاری از کشورها رعایت نشده است مثلاً در ماده ۱۲۵، در قانون مدنی فرانسه، زن شوهردار به صراحت از اداره اموال خود بازداشته شده است. برعکس قوانین اسلام طبق ماده ۱۱۱۸ قانون مدنی ایران زن مستقلاً می تواند در دارایی خود هرگونه تصرفی که بخواهد، انجام بدهد.^۱

از سوی دیگر، خط بطلانی است بر اندیشه هایی که زن را در امور اقتصادی تابع و تحت قیمومیت مرد می داند. این آیه، استقلال اقتصادی زن را تثبیت کرد که تا آن هنگام، هرگز به رسمیت شناخته نشده بود.

دستآورد و درآمد زن در ملک خود اوست و شوهر حق مالکیت آن را نداشته همزمان با آزادی اقتصادی تعیین این استقلال اقتصادی زن هم وسیله حمایتی زن محسوب شده و هم استواری خانواده را در پی دارد.

و طبق قانون در اموال خود

۲. حق توارث

دیگر بعد حمایتی از زن تعیین حق توارث برای او در اسلام و در قانون است این بعد حمایتی نیز از مصادیق حق مالکیت زن است و در غرب این حق قابل طرح محسوب نمی شده و در کشورهای اروپایی پیش از جنگ های صلیبی و نفوذ اسلام در اروپا به دختر ارث نمی دادند.^۲

اسلام این رسم و قانون را شکسته و برای زن مانند مرد حق مسلمی در نظر گرفته که در بیشتر موارد یک دوم سهم مرد است. نیمی از سهم مرد طبعاً صرف نفقه و مخارج زن خواهد شد و به زن باز خواهد گشت

طبق آیه و طبق قانون

«لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَدَرْنَا مِنْهُ لِمَا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَدَرْنَا مِنْهُ لِمَا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَدَرْنَا مِنْهُ لِمَا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ»

خویشاوندان [آنان] بر جای گذاشته اند سهمی است و برای زنان [نیز] از آنچه پدر و مادر و خویشاوندان

۱. حقوق زن در اسلام، ص ۶۲.

۲. صدر، حقوق زن در اسلام، ص ۳۳.

[آنان] بر جای گذاشته‌اند سهمی [خواهد بود] خواه آن [مال] کم باشد یا زیاد نصیب هر کس مفروض شده است.^۱

«نصیب» به معنای بهره و سهم است.^۲

ترکه» به معنای مالی است که پس از مرگ یک انسان از او باقی می ماند؛ زیرا میت آن را ترک می کند. «أَقْرَبُونَ» به معنای خویشاوندانی است که نسبت به انسان نزدیک هستند^۳ «مَفْرُوضًا» نیز به معنای واجب قطعی^۴ و تغییرناپذیر^۵ آمده است. در این آیه، اصل ارث بردن زن بیان می شود و میزان ارث او، در آیات دیگر بیان شده است.

ارث بردن زن در این آیه تخصیص نخورده و از لحاظ حقوق فرقی با مرد ندارد. و در آیه زن مانند مرد از ارث بهره می برد و جای شک و شبهه ای نیست.^۶

دین زن را مانند مرد دارای حق ارث دانسته و بدین وسیله حافظ حقوق آنان است.^۷

ارث بردن زن مانند مرد در کنار او دیگر حمایت قانونی از زن در اسلام است که باعث استقلال او و نشانه حمایت از او است بنابراین از دیگر ابعاد حمایت قانونی زن که در اسلام با آن تأکید شده که هم جنبه حمایتی و قانونی داشته تعیین حق توارث برای زن است.

۳. حقوق سیاسی

می شود. دیگر جنبه حمایتی از زن داشتن حق سیاسی زن است از مهم ترین حقوق فرد تعیین سرنوشت سیاسی و اجتماعی و اقتصادی و مؤثر بودن در این حقوق است عمده حقوق سیاسی مشترک زن و مرد حق شرکت در اجتماعات حق جنگ و دفاع و حق بیعت است. این استقلال و حق در آیه «يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا

۱. نساء (۴)، آیه ۷.

۲. طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۴، ص ۳۱۳.

۳. طباطبایی، المیزان، ج ۴، ص ۳۱۳.

۴. طبرسی، مجمع البیان ج ۳ و ۴، ص ۱۷.

۵. قرائتی، تفسیر نور، ج ۲، ص ۲۸۴.

۶. طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۴، ص ۲۰۰.

۷. قرائتی، تفسیر نور، ج ۲، ص ۲۴۶.

در مورد آزادی بیان نیز که یکی از حقوقی است که همه افراد به مقتضای انسان بودن به طور یکسانی از آن برخوردارند بیان اندیشه و فکر است و تا جایی که موجب نقض حقوق دیگران و اصول ارزشی مورد احترام جامعه نشود مجاز است.^۱

خداوند می فرماید: «الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ» به سخن گوش فرامی دهند و بهترین آن را پیروی می کنند اینانند که خدایشان راه نموده و اینانند همان خردمندان.^۲

این آیه خداوند به شنیدن سخنان و متابعت از احسن آنها دعوت می کند، از موقعیت سخن ها و فرصت گفتگو و تبادل افکار و امکان طرح نظریات موافق و مخالف خبر داده و در صورتی متابعت احسن میسر است که در بین چند راه و کلام شنیدن همه آنها به وقوع پیوسته و ممکن باشد.^۳

دستور قرآن در بشارت به بندگان در جایی است که تبادل افکار و نقد اقوال و مقایسه آنها با هم به افراد که در دین نقاد هستند و میان شنیده ها بهترین را انتخاب می کنند است.^۴

آیه شریفه بندگان را که پیرو بهترین قول اند را توصیف فرموده و در بین حق و باطل و رشد و گمراهی حق و رشد را متابعت می کنند و باطل و گمراهی را رها می نمایند. و سخن را بدون تفکر و تدبر رد می کنند.^۵

آزادی بیان از موارد مهم آزادی است که اندیشه و قدرت انتخاب انسان بسته به آن است و هر مکتب آزاد اندیش باید موضع خود را در برابر رواج اندیشه معین کند.^۶

۱. جوادی آملی، عبدالله، زن در آئینه جلال و جمال، ص ۲۴.

۲. زمر (۳۹)، آیه ۱۸.

۳. ایازی، محمد علی، آزادی در قرآن، ص ۲۴۲.

۴. همان، ص ۱۰۳.

۵. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان، ج ۱۷، ص ۲۵۰.

۶. ایازی، محمد علی، آزادی در قرآن، ص ۲۱۲.

دیگر آزادی آزادی اندیشه است و معنای کل آزادی این است که به معنای فقدان منع و جلوگیری آمده است.^۱

جهت گیری مشخصی در این آیه است که نشان از اختیار و آزادی است. در سوره اسراء آمده است که قرآن می فرماید: «كُلًّا تُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا؛ هر دو [دسته] اینان و آنان را از عطای پروردگارت مدد می‌بخشیم و عطای پروردگارت [از کسی] منع نشده است.»^۲

برابری حقوق انسان ها امری بنیادی برای تدوین حقوق بشر اسلامی به شمار می آید.^۳ از نظر سید قطب گستره آزادی آزادی عقیده، آزادی احوال شخصی و بخش کمی از حوزه عمومی را شامل می شود و آزادی بیان، آزادی قلم، آزادی سازمان یابی و ... در اندیشه سیاسی او جایی ندارد.^۴ سخن از آزادی به دو منزله است یکی به منزله حق و قابل اعطا و سلب است و چهره ای که در علم از آن بحث می شود و آزادی انسانی یا مدنی.^۵

از آزادی اندیشه، آزادی بیان و نشر عقاید به صورت عمومی تجویز شده است.^۶ در آیه «وَإِنِّي كَلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِنُغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أُصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصْرُوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا؛ و من هر بار که آنان را دعوت کردم تا ایشان را بیمارزی انگشتانشان را در گوشهایشان کردند و ردای خویشان بر سر کشیدند و اصرار ورزیدند و هر چه بیشتر بر کبر خود افزودند.»^۷ درباره آیه آمده که اصولاً مکتب دارای منطق را از وحشت به دور است و از طرح مسائل هراس به خود راه نداده زیرا ترس برای کسی است که ضعیف و بی منطق است یعنی آزادی اندیشه ندارد.^۱

۱. رحیمی، مصطفی، اصول حکومت جمهوری، ص ۹.

۲. اسراء (۱۷)، آیه ۲۰.

۳. اسلامی، سید حسن، قرآن و حق آزادی عقیده، ص ۹.

۴. آرمین، زاویه دیگر: آزادی در آرای مفسران معاصر قرآن، ص ۱۰۰.

۵. ایازی، محمد علی، آزادی در قرآن، ص ۲۸.

۶. ایازی، محمد علی، آزادی در قرآن، ص ۱۴۶.

۷. نوح (۷۱)، آیه ۷.

برداشت محمد عبده مفسر اهل سنت درباره تقارن دو اصطلاح «استخلاف» و «عمران» بیانگر رویکرد اصلاحی درباره امور عرفی و قدسی و آمیختن دین و دنیا با یکدیگر و از نظر او شریعت اسلام عام و تأمین کننده مصالح و پاسخگوی نیاز انسان در تمامی مراحل اجتماعی است. و خداوند به انسان در امور دنیوی و مصالح اجتماعی آزادی استقلال کامل داده تا در مورد امور درست جامعه در هر زمانی بر اساس مصلحت و مبنای آموزه عام اندیشیده و تصمیم گیری کنند.^۲

نتیجه گیری

در آموزه های اسلامی به حقوق زن اهمیت بسیاری داده شده است و هم در آیات و هم در منابع حقوقی به این حقوق زن اشاره شده است.

^۱. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۹، ص ۴۱۴.

^۲. محسن، آرمین، زوایه دیگر، آزادی در آرای مفسران معاصر قرآن، ص ۱۰۰.

مستند استقلال در تصرفات مالی زن هم در سوره نساء آیه ۲۹ آمده است و هم در قانون مدنی مستند ارث و حق ارث و مصادیق ارث در سوره نساء آیه ۱۳ آمده است و هم چنین در قانون مدنی مهریه و نفقه هم که در ماده ۱۱۰۶ قانون مدنی در عقد دائم نفقه زن به عهده شوهر است و طبق ماده ۱۱۰۷ نیز نفقه رفع نیازهای متعارف و متناسب با وضعیت زن از قبیل مسکن ، البسه، غذا، اثاث منزل و هزینه درمان و بهداشت بر عهده مرد است و حق سکنی دیگر ابعاد حمایتی از زن است که هم در آیات آمده اند و هم در قانون ماده ۱۱۱۸ آن را بیان داشته به آن ها اشاره و تأکید شده اند و به عنوان پشتوانه هایی برای زن در نظر گرفته شده است و همه این ها مصادیقی از حمایت قانونی طبق آموزه های اسلامی از زن بودند.

منابع

*قرآن کریم

۱. صدر، حقوق زن در اسلام، ص ۳۳.
۲. بیستونی، محمد، حقوق زن از دیدگاه قرآن کریم، تهران، بیان جوان، ۱۳۸۲.
۳. پاک نژاد، ازدواج مکتب انسان سازی، ص ۱۹۴.
۴. شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، ج ۲،
۵. امام خمینی (ره)، تحریر الوسیله، ج ۲،
۶. شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، ج ۱،
۷. قانون مدنی،
۸. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۳، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱.
۹. طباطبایی، محمد حسین، تفسیر المیزان، ج ۴، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۶.
۱۰. ابن عاشور، التحریر و التنویر، ج ۴، بیروت، مؤسسه تاریخ،
۱۱. طوسی، محمد بن حسن، التبیان، ج ۳، بیروت، داراحیاء التراث العربی، بی تا.
۱۲. هاشمی رفسنجانی، اکبر و دیگران، تفسیر راهنما، ج ۳، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۷.
۱۳. صدر، بنت الهدی، حقوق زن در اسلام، ترجمه سید مشتاق الحلو، تهران، عابد، ۱۳۷۹.
۱۴. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان ج ۳ و ۴، بیروت، داراحیاء التراث العربی
۱۵. قرائتی، محسن، تفسیر نور، ج ۲، چاپ چهارم، قم، انتشارات در راه حق، ۱۳۷۸.
۱۶. عظیمی، زهرا، حقوق زن از دیدگاه قرآن کریم، قم، صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۶.